

آجر کاری های بدیع بر برج مقبره لاجیم سوادکوه

مصطفی رستمی

(عضو هیات علمی دانشگاه مازندران)

چکیده: برج لاجیم سوادکوه، مقبره یکی از امرایی است در عهد آل زیار که در اندیشه قدرت و تسلط امور در سطح منطقه بوده است. این بنا یادگار گران سنگی است که ضمن برخورداري از قدمتی بیش از ده سده؟ تاریخی، دارای ویژگی‌های ممتاز معماری و تزیینات وابسته به آن آجرکاری‌های بس عالی- به عنوان سند زنده‌ای از تاریخ تحولات معماری سبک رازی ایران در قرن پنجم هجری قمری می‌باشد. اما این برج- مقبره‌ای خوش قامت و استوار، هم اکنون در معرض خطر فرسودگی و زوال قرار دارد. علیرغم فعالیت‌های درمانی، حفاظتی و مرمتی که در طی پنجاه سال اخیر از سوی میراث فرهنگی و گردشگری به عمل آمده هنوز آسیب‌های چشمگیر و اساسی مشاهده می‌شود که در صورت کم توجهی می‌تواند منجر به نابودی کامل این اثر شایسته ثبت بین‌المللی گردد.

آجرکاری های چشم نواز آن که در قالب دو کتیبه کوفی و پهلوی و چند قطار بندی و گره‌های مقرنس سر در خودنمایی می‌کند، در نوع و زمان خود- که مراحل اولیه تحولات آجرکاری را طی می‌نموده بی‌بدیل و بدیع است. در این مقاله ضمن مطالعه بنا از حیث تاریخی و معماری، تزیینات آن- که در نوع خود از ابتکارات و بدعت‌هایی برخوردار می‌باشد- مورد بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: لاجیم، برج- مقبره، آجر کاری، تزیینات

مقدمه

گذشته‌مان در جهت حفظ و گسترش فرهنگ غنی ایران است، که این امر به خصوص در آثار و ابنیه دوران اسلامی با حس و حالی خاص مشهودتر است، زیرا حرکت صعودی هنر و تمدن ایران در این دوران در جهت هدفی خاص بوده و آن تعالی تفکر والای اسلامی در همه زمینه‌ها از جمله فرهنگ و هنر آن می‌باشد.

بناهای تاریخی دوران اسلامی، یادگارهای زنده‌ای است از عظمت هنر معماری پس از اسلام، که سبک و اسلوب جذاب ایرانی خود را با احترام و بهره‌مندی از تجربه‌های ارزشمند فنی و هنری در ایران قبل از اسلام، با معنویت لطیف اسلام پیوند بخشیده و با چنین هدفی خود را به اوج تعالی رسانده و بزرگی و عظمت نوع معماری آن همراه با ماهیت اسلامی‌اش به خوبی در این دوران نمایان شده است.

برج لاجیم یکی از این بناهای با ارزش تاریخی و فرهنگی است که بیش از هزار سال به عنوان

سرزمینی که در آن زندگی می‌کنیم، صاحب آثار و ابنیه تاریخی و فرهنگی فراوانی است که هر کدام آن بیانگر اوج و عظمت فرهنگ و تمدن این آب و خاک در طول تاریخ هزاران ساله می‌باشد. برخی سند زنده یک یا چند رویداد تاریخی‌اند و تعدادی نیز در تحولات هنری و فنی نقش شاخص و الگو را ایفا می‌نمایند بعضی هر دو امتیاز را دارا هستند. یعنی از یک سو هم چون کتابی دوبعدی، تاریخ زنده و زندگی تاریخ ملک ما را در قالب نقاط عطف تحولات گواهی می‌دهند و از سوی دیگر نشانه شاخصی از تحولات فنی (هنر و معماری) در مقطع زمانی خود می‌باشند که با مطالعه دقیق آنها می‌توان به فراز و نشیب پویایی، خلاقیت و ظرافت فکری و هنری و نیز فناوری در شاخه‌های مختلف هنر و صنعت مردم کشورمان و در دوره‌های مختلف تاریخی پی برد. این آثار با ارزش تاریخی و فرهنگی، شاهد و گواه مشقت‌ها و تلاش‌های فراوان ملت‌های

◆ نتیجه‌گیری

برج لاجیم سوادکوه با همه امتیازات و ویژگی‌های منحصر به فرد خود، صرفاً از آن منطقه و محل استقرار بنای مذکور نمی‌باشد، بلکه نشانه زنده‌ای است از تاریخ پرفراز و نشیب معماری ایرانی و اسلامی که نقش موثری در تحولات تاریخی و حتی عصر خود داشته و این تحولات در روند تغییرات و تکامل معماری تمدن اسلامی در سطح جهان دارای اهمیت فراوانی است. با چنین نگاهی در این مقاله، برج-مقبره لاجیم سوادکوه مورد شناخت و تحلیل از جنبه‌های تاریخی، معماری و تزیینات وابسته به آن- به ویژه ابتکارات و بدعت‌هایی که در فن اجرکاری آن مشاهده می‌شود- قرار گرفته است.

آنچه بیش از همه در نمایش این بنا چشم‌ها را می‌نوازد، اجرکاری‌های بس ممتاز آن است که در قالب دو کتیبه کوفی و پهلوی - که نشان از اهمیت کاربرد آن برای مردم این منطقه پس از چهار قرن از ظهور اسلام دارد- و چند قطاربندی و گره‌های ساده مقرنس سردر- که از جمله اولین مقرنس‌های آجری اولیه اسلامی محسوب می‌شود- خودنمایی می‌کند. این اجرکاری‌ها در نوع خود و با توجه به دورانی که مراحل اولیه تحولات اجرکاری را طی می‌کرده، بی‌بدیل و بدیع است و این نشان از قابلیت سرشار هنرمندان اجرکار این منطقه از ایران بزرگ و نیز پیشرو بودن در شناخت آنها از ویژگی‌های آجر برای افزودن غنای زیبایی و بار معنایی و روحی بنا- و به طور خاص آثار آرامگاهی دارد.

فنون و بدعت‌هایی که در اجرای اجرکاری‌های این بنا به کار رفته آنچنان زیبا و جذاب است که این بنا را از دیگر بناهای هم‌عصر خود متمایز کرده است. به کار بردن انحناهای ظریف در طراحی و اجرای دو کتیبه کوفی و پهلوی استفاده از قرنیزهای آجری با سه قطعه به هم پیوسته کاربرد آجرهای هشت پر برجسته در لا به لای کتیبه‌ها و یا به صورت قرنیز یا کتیبه تزیینی محاسبه دقیق و اجرای

ظریف قطاربندی‌های با عمق قابل توجه و اجرای مقرنس کاری آجری در قسمت سردر برج- که در نوع خود جزء اولین مقرنس‌های آجری در طی چهار قرن اول اسلامی و تا زمان ساخت این بنا محسوب می‌گردد، از جمله شاخص‌ها و بدعت‌های درخور توجه تزیینات آجری برج- مقبره لاجیم می‌باشد.

◆ فهرست منابع

- ۱- اردشیر، برزگر، تاریخ طبرستان پیش از اسلام، سازمان جوانان زردشتی بمبئی، تهران، ۱۳۳۴.
- ۲- پیرنیا، محمدکریم، شیوه‌های معماری ایرانی، مؤسسه نشر هنر اسلامی، چاپ اول، تهران ۱۳۶۹.
- ۳- پیرنیا، محمدکریم، گنبد در معماری ایران، مجله اثر، انتشارات سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کشور، شماره ۲۰، تهران، زمستان ۱۳۷۰.
- ۴- توسلی، محمد، گنبد قابوس، معماری ایران، جلد ۱، گردآوری آسیه جوادی، انتشارات مجرد، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۳.
- ۵- رستمی، مصطفی، برج لاجیم سوادکوه هزارساله شد، مجله میراث فرهنگی، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، شماره ۸ و ۹، تهران، بهار و تابستان ۱۳۷۲.
- ۶- رستمی، مصطفی، بررسی حفاظت و مرمت تزیینات بنای برج لاجیم سوادکوه، دانشگاه هنر، پایان نامه دوره کارشناسی مرمت آثار تاریخی، اصفهان، ۱۳۷۲.
- ۷- ستوده، منوچهر، از آستارا تا استرآباد، جلد ۴، انتشارات انجمن آثار ملی، تهران، ۱۳۴۹.
- ۸- گذار، آندره، آثار ایران، جلد ۳، ترجمه: ابوالحسن سروقد مقدم، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان مقدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۷.
- ۹- موسویان، سید جلال، جستاری در جغرافیای سوادکوه، موسسه مهشاد، چاپ اول، سوادکوه ۱۳۷۱.

◆ پی‌نوشت

- ۱- جهت آگاهی بیشتر رجوع گردد به تاریخ طبرستان، ترجمه براون، ۲۳۹.
- ۲- گنبد نار: گنبد پیازی و نیم کره
- ۳- افراز: ارتفاع و بلندی گنبد

کتیبه پهلوی، کتیبه کوفی در برج لاجیم هر یک نوعی فریزند.

۴- ازاره: دست انداز، ارتفاعی از کف بنا به بالا به اندازه دلخواه یا متناسب

۵- چپيله: نوعی چینۀ آجر که به صورت افقی چیده می شود

۶- فریز: تمامی تزیینات باریک اصلی افقی بنا (مثلاً قطار بندی،

Innovative Masonry on the Tower of Lajim Mausoleum, Savadkooch

Mustafa Rostami

(Student of Doctorate Degree in Art Research, Member of Scientific Board of Mazandran University)

Tower of Lajim Savadkooch is one of the Al-Ziad's ruler's mausoleums, who had ruled in that area. This building is one of the most valuable monuments built thousands of years ago that has excellent architectural characteristics and decorations- wonderful masonry, is a live documentary in history of Iran's Razi school architectural changes in the 5th century A.H. But now this beautiful mausoleum is now exposed to the danger of becoming debris. Despite conservation and renovation activities made by the Institute of Cultural Heritage Organization during the last 50 years, there are still some noticeable damages that could lead to the destruction of the building if left unattended. Its beautiful masonry consist of two Kufi and Pahlavi inscriptions with some Muqarnas knots and Phylarbandy are unique for its time (the first stages of masonry revolution). In this essay we will consider these building from historical and architectural point of views and their decorations that are also very unique.

Keywords: Lajim

Tower-Mausoleum

Masonry

Decoration

Painting from Siahghalam's Viewpoint

Mojgan Hosseini

(M.A in Painting)

Since the first decade of the 20th century Painting has been considered seriously and has developed even more so during the recent decade. The attempt of researchers and art critics of today have developed the range of Iranian painting's perspective and based on valuable documents. These have been collected during decades of search conclude that researchers work on gathering and cataloging was based on aesthetical and historical viewpoints. As a result taking into consideration the documents in hand, by viewing some of Mohammad Siaghalam (famous painter of 9th century's) works, who was one of the famous Iranian painters of his time, we realize that because of his imagination and the ability to draw extraordinary creatures, he is considered the best in his field of work. In this research according to documents we analyze the composition of initial elements and their arrangements in his works. Accordingly we will refer to documents of this period and compare his works with the Spanish painter's, Pablo Picasso (1881-1973). We hope that by analyzing and considering his works, it will lead to deeper research with regards to his work and a new perspective in the way we see Iranian painting.

Keywords: Painting

Siahghalam

Picasso

Grotowsk

